

دستورالعمل بهره برداری پایدار از منابع آبی در کوهستان زاگرس مرکزی

طرح حفاظت از تنوع زیستی در چشم انداز زاگرس مرکزی با
مشارکت کلیه ذینفعان و ذیربطان در سطوح ملی و استان‌های
اصفهان، چهارمحال و بختیاری، فارس و کهگیلویه و بویراحمد

تدوین: سام حایری پور
بهار ۱۳۹۴

سرشناسه	: حائری پور، سام، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: راهنما و دستورالعمل بهره برداری پایدار از منابع آبی در زاگرس مرکزی
مشخصات نشر	: تهران: معارف، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۴۸ص: مصور(رنگی)، جدول: ۲۳ × ۲۵ سم.
شابک	: 978-964-2676-37-8
وضعیت فهرست نویسی	: قیپای مختصر
یادداشت	: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nli.ir قابل دسترسی است
یادداشت	: کتابنامه.
شناسه افزوده	: پروژه حفاظت از تنوع زیستی در سیمای حفاظتی زاگرس مرکزی
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۳.۱۱۱

سازمان متولی: سازمان حفاظت محیط زیست - برنامه عمران ملل متحد - تسهیلات جهانی محیط زیست - طرح حفاظت از تنوع زیستی در سیمای حفاظتی زاگرس مرکزی

نام کتاب:	راهنما و دستورالعمل بهره برداری پایدار از منابع آبی در زاگرس مرکزی
مؤلف:	سام حائری پور
ناشر:	نشر معارف
مجری ملی طرح:	احمد علی کیخا معاون محیط طبیعی و تنوع زیستی زاگرس
مدیر ملی طرح:	شیرین ابوالقاسمی
همکاران ویرایش و بازخوانی:	سعید ملماسی، پونه رئیس دانا، معصومه سادات حسینی نسب، فرزانه بصیری، فرناز بزرگ نیا، پردیس ولوی، پارسا آرامشی نیا
نوبت و سال چاپ:	اول - ۱۳۹۴
لیتوگرافی:	هزاره
چاپ:	آرپاک
صحافی:	آرپاک
شمارگان:	۲۰۰۰ نسخه

ISBN: 978-964-2676-37-8

۹	پیش‌گفتار
۱۱	چکیده
۱۲	۲- تعاریف
۱۲	۱-۲- تنوع زیستی
۱۲	۲-۲- منابع آب در زاگرس
۱۲	۳-۲- منابع آب غیر متعارف
۱۲	۴-۲- تعریف حوزه زاگرس مرکزی
۱۲	۵-۲- حق آبه‌ها
۱۲	۶-۲- تعریف بهره برداری پایدار از منابع آب
۱۳	۷-۲- کاربری‌ها
۱۳	۸-۲- تعریف ظرفیت‌های برد زیست محیطی
۱۳	۳- ضرورت ارائه دستورالعمل
۱۳	۴- مروری بر سوابق تحقیق (دستورالعمل‌های موجود)
۱۳	۱-۴- بین‌المللی
۱۶	۲-۴- ملی
۲۱	۵- محدوده مطالعات
۲۱	۶- اهداف
۲۱	۷- ذینفعان و ذیربطان
۲۱	۸- بسترهای حقوقی این دستورالعمل
۲۳	۹- بررسی وضعیت موجود
۲۳	۹-۱- بررسی نحوه بهره برداری و گروه‌های عمده بهره‌بردار
۲۵	۱۰- عوامل مخرب و چالش‌های موجود در مدیریت منابع آب در منطقه
۲۵	۱۰-۱- چالش‌های موجود در زمینه مدیریت منابع آب سطحی
۳۱	۱۰-۲- چالش‌ها و مشکلات محیط زیست طبیعی در محدوده مطالعاتی
۳۴	۱۰-۳- چالش‌ها و مشکلات موجود در منابع آب زیرزمینی

۳۷
۳۷
۳۷
۳۸
۳۹
۳۹
۴۰
۴۰
۴۰
۴۶
۴۶

۱۱- ارائه برنامه ها و دستورالعمل های بهره برداری پایدار

۱۱-۱- مدیریت یکپارچه آبخیز

۱۱-۲- همکاری های فرابخشی

۱۱-۳- آموزش

۱۱-۴- پای بندی به طرح آمایش سرزمین

۱۱-۵- پایش و ارزیابی

۱۱-۶- حفاظت از اکوسیستم های آبی

۱۱-۷- تامین نیازهای آبی

۱۱-۸- حفاظت کیفی منابع آب و کنترل منابع آلاینده در مبدا

۱۲- منابع

خلاصه اجرایی (انگلیسی)

www.ketab

۱۳	جدول (۱). منابع بین الملل موجود و درجه اهمیت آنها نسبت به طرح
۱۶	جدول (۲). منابع ملی موجود و درجه ارتباط هریک با طرح
۲۲	جدول (۳). بسترهای حقوقی مرتبط با بهره برداری پایدار از منابع آبی در کشور
۲۴	جدول (۴). منابع و مصارف حوضه آبریز کارون در وضع موجود
۲۴	جدول (۵). وضعیت منابع آبی وضع موجود
۲۷	جدول (۶). سوابق سیلاب‌های رخ داده در حوضه آبریز کارون
۳۰	جدول (۷). فراوانی سیلاب و خسارت ناشی از سیل در مقیاس استانی (حوضه آبریز کارون)
۳۲	جدول (۸). محدودیت‌های توسعه از نظر معیار زیست محیطی در محدوده‌های مختلف حوضه کارون

پیش‌گفتار

کوهستان زاگرس یکی از با ارزش‌ترین مناطق ایران است که به دلیل موقعیت ویژه جغرافیایی، زمین‌شناسی-اقلیم، خاک، پوشش گیاهی و حیات وحش جانوری، دارای ارزش‌های بی نظیر تنوع زیستی همچون حضور بیش از ۲۴۰۰ گونه گیاهی و جانوری است. این منطقه از دیرباز مهد تمدن تاریخی و تنوع قومی ایران بوده و بیش از ده درصد جمعیت کشور که بیشتر روستایی و عشایر هستند، را در خود جای داده است.

شیوه بهره‌برداری وابسته به طبیعت در زاگرس و تغییر کاربری اراضی در طول سالیان، موجب تخریب منابع طبیعی، توسعه غیر اصولی و بهره‌برداری ناپایدار از منابع زیستی و طبیعی کوهستان زاگرس گردیده، در برخی موارد شرائط طبیعی و اکولوژیکی زیستگاه‌های موجود در منطقه به حدی تحت تأثیر عوامل ناپایداری قرار گرفته که غیرقابل برگشت به شرائط تعادل می‌باشد. به طوری که کشاورزی ناپایدار، بهره‌برداری ناپایدار از منابع آب، مدیریت نادرست پسماند، توسعه ناپایدار معادن و راه‌های ارتباطی، آبی‌پرووری ناپایدار، توسعه شهری و روستایی ناپایدار از جمله آن است.

از مهم‌ترین اهداف طرح "حفاظت از تنوع زیستی زاگرس مرکزی"، هم سو نمودن بهره‌برداری پایدار با حفاظت از تنوع با شیوه مدیریت یکپارچه در سطح کوهستان زاگرس و فعالیت در بخش‌های کشاورزی، جنگل‌ها، مراتع، آب، پسماند، توسعه زیرساخت‌ها و گردشگری می‌باشد که به صورت پایلوت در محدوده زاگرس مرکزی به وسعت ۳,۱۰۰,۰۰۰ هکتار اجرا شده است.

فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت کوهستان زاگرس مرکزی نیازمند به کارگیری ابزارهای متنوعی است که بر ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود کوهستان مبتنی بوده و با استفاده از آن نیازهای مدیریتی در اجرای برنامه حفاظت و توسعه پایدار کوهستان زاگرس مرکزی تامین گردد. این بسته ابزاری می‌بایست به درونی‌سازی توان سرزمین و ملاحظات تنوع زیستی در فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت کوهستان، به‌طور کاربردی کمک نماید، از طرفی این برنامه باید بتواند نیازهای بخش‌های بهره‌بردار و ذینفع کوهستان را نیز تامین و خط مشی توسعه را بر اساس توان ذاتی طبیعت تعریف نماید. همچنین به کارگیری این بسته ابزاری باید این قابلیت را داشته باشد که در دراز مدت با تامین نیازها، زمینه جلوگیری از تخریب فزاینده کنونی تنوع زیستی منطقه را فراهم ساخته و زمینه احیای اجزای تنوع زیستی به‌ویژه تنوع زیستگاهی را فراهم آورد. از مهم‌ترین ابزارهای مدیریت زاگرس مرکزی، می‌توان به برنامه تعیین توان اکولوژیک سرزمین با رعایت ملاحظات و معیارهای اجتماعی-اقتصادی اشاره نمود. بدین منظور در راستای تحقق اهداف برنامه حفاظت و توسعه پایدار کوهستان زاگرس مرکزی، تدوین و اجرای "راهنماها و دستورالعمل‌های بهره‌برداری‌های پایدار"، در نظر گرفته شد، تا با کاهش اثرات پر شاخص‌های تنوع زیستی، به تدریج روند ناپایدار فعالیت‌های توسعه در منطقه به سمت پایداری حرکت کند. این دستورالعمل‌ها قابل تعمیم به کل کوهستان زاگرس خواهد بود و با تصویب در مراجع ملی، ضمانت اجرایی خواهد یافت.

راهنماها و دستورالعمل‌های بهره‌برداری‌های پایدار از منابع طبیعی با تمرکز بر حفاظت از تنوع زیستی، با استناد به رهنمودهای دستورکار ۲۱، بسترهای قانونی و حقوقی، اسناد پشتیبان ملی، بین‌المللی و مطالعات میدانی تهیه گردید. سپس با استفاده از تجربیات استانی (استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و

بویراحمد و فارس) فعالیت‌های عمده ناپایدار محدوده کوهستان زاگرس مرکزی شناسایی شدند. در گام بعدی اثرات و تهدیدات زیست محیطی هر یک از این فعالیت‌ها، بر اجزای تنوع‌زیستی، بررسی و مورد طبقه‌بندی قرار گرفت و نهایتاً راهکارها، معیارها و ضوابط مورد نیاز جهت تنظیم و کنترل فعالیت‌های توسعه و بهره‌برداری، تدوین شد. به منظور بومی‌سازی این راهنماها و دستورالعمل‌ها، جلب مشارکت و دریافت نقطه نظرات نهادهای دست‌اندرکار، کارگاه‌هایی در سطح استانی و ملی برگزار شد و نظرات ارزنده این گروه در دستورالعمل نهایی اعمال شد.

- با توجه به تهدیدات زاگرس مرکزی، راهنماها و دستورالعمل‌های زیر تهیه شده است:
- راهنما و دستورالعمل ارزیابی زیست محیطی در کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل توسعه آبرزی پروری پایدار در کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل بهره‌برداری پایدار از جنگل در کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل بهره‌برداری پایدار از منابع آب در کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل بهره‌برداری پایدار از مرتع در کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل توسعه کشاورزی پایدار در کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل توسعه گردشگری پایدار در کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل مدیریت پسماند در جوامع روستایی کوهستان زاگرس مرکزی؛
- راهنما و دستورالعمل مدیریت فاضلاب در جوامع روستایی کوهستان زاگرس مرکزی؛

امید است با تصویب این دستورالعمل‌ها توسط مراجع ملی، حمایت و پشتیبانی ذینفعان کلیدی از نحوه اجرای آن‌ها در تمامی برنامه‌ها و طرح‌های توسعه؛ ملاحظات حفاظت از تنوع زیستی و حفظ معیشت پایدار جوامع واقعی وابسته به منابع حیاتی این زیست بوم، توسط مسئولین سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و بهره‌برداران از منابع به کارگرفته شود.

جا دارد از زحمات مشاوران محترم در تهیه این دستورالعمل آقایان دکتر سعید ملماسی، مهندس عسگر علیزاده، دکتر کامران پورمقدم، دکتر شروان شعاعی، دکتر سام حائری، مهندس محمد شریفی مقدم، مهندس رضا درخشنده، سرکار خانم دکتر رویا نژادکاتی و خانم دکتر زهرا اله‌داد تشکر شود. همچنین از نظرات علمی و تخصصی مدیران محترم استانی، فرمانداران، بخشداران، ذینفعان کلیدی و جامعه محلی قدردانی می‌شود.

بی‌تردید این راهنما به عنوان اولین کوشش در گردآوری اسناد مربوط به بهره‌برداری پایدار کامل نیست، مورد امتنان است نظرات سازنده و پیشنهادات خود را در خصوص ارتقای این دستورالعمل در اختیار طرح زاگرس قرار دهید.